

Inhoud

Voorwoord 9

Inleiding 11

Deel I De Trojaanse oorlog

1. Het verhaal volgens de *Ilias*, de *Odyssee* en de Epische Cyclus 21

2. De historische context: Myceners, Hettieten, Trojanen en Zeevolken 39

Deel II Schriftelijke bronnen

3. Homerische kwesties: heeft Homerus bestaan en klopt de *Ilias* historisch gezien? 53

4. De Hettitische teksten: Assuwa, Ahhiyawa en Alakšandu van Wiluša 67

Deel III Archeologische bronnen

5. De eerste archeologen: Heinrich Schliemann en Wilhelm Dörpfeld 85

6. Terug naar Hissarlik: Carl Blegen en Manfred Korfmann 99

Nawoord	119
Verklarende woordenlijst	128
Illustratieverantwoording	133
Verantwoording	134
Verder lezen	139
Index	145

Voorwoord

Deze korte inleiding tot de Trojaanse oorlog en de ontdekking en opgraving van Troje/Hissarlik heb ik geschreven op basis van mijn werkcolleges aan de George Washington Universiteit (Washington DC, VS). In vakbladen publiceerde ik al eerder over de Trojaanse oorlog en ook schreef ik (samen met Jill Rubalcaba) een populair-wetenschappelijk boek over dit onderwerp (*Digging for Troy: from Homer to Hissarlik*, Charlesbridge 2010) en verder nog een boekje met begeleidende teksten bij mijn hoorcolleges op audio-cd (*Archaeology and the Iliad: the Trojan war in Homer and History*. The Modern Scholar/Recorded Books, 2006). In het werk dat u nu in handen heeft, zijn de recentste inzichten over dit veel bestudeerde onderwerp verwerkt.

Graag wil ik mijn dank uitspreken aan allen die op enigerlei wijze hebben bijgedragen aan het ontstaan van dit boek: aan mijn redacteur Nancy Toff voor haar enorme inzet (ook dit keer weer); haar assistente Sonia Tycko; mijn vrouw Diane Harris Cline, mijn vader Martin J. Cline en de twee anonieme lezers van Oxford University Press, die het hele manuscript hebben gelezen en van nuttige redactionele commentaren voorzien. Verder dank ik Ed White van The Modern Scholar/Recorded Books voor zijn toestemming om de teksten van het begeleidende boekje bij de audio-cd in bewerkte vorm te gebruiken voor deze inleiding; Eric Shanower, Christoph Haußner, Trevor Bryce, Carol Hershenson en de afdeling Klassieke Talen en Culturen van de University van Cincinnati, en Peter Jablonka en het Troia Projekt van de Universiteit van Tübingen voor hun toestemming illustraties over te nemen; Carol Bell, John Bennet, Joshua W. Cannon, Erwin F. Cook, Oliver Dickinson, Peter Jablonka, Susan Sherratt, Rik A. Vaessen en Erik van Dongen voor de literatuurverwijzingen en pdf's van artikelen; mijn

studenten aan de George Washington Universiteit voor het engelengeduld dat zij steeds wisten op te brengen als ik hen voor de zoveelste keer blootstelde aan nieuwe teksten en ideeën; en ten slotte dank ik mijn gezinsleden voor hun gebruikelijke inschikkelijkheid.

Inleiding

Heeft zich in de Oudheid een groot militair conflict voorgedaan waaromheen later de legende van de Trojaanse oorlog is gesponnen? Speelde die oorlog zich af in de buurt van de plaats die we nu Troje noemen? Voor de oude Grieken en Romeinen stond vast dat daar, in het noordwesten van het huidige Turkije, lange tijd strijd was geleverd. Later bouwden zij op diezelfde plaats hun eigen steden, achtereenvolgens het hellenistische Ilion en het Romeinse Ilium. Volgens de overlevering sliep Alexander de Grote zelfs met een door Aristoteles becommentarieerd exemplaar van Homerus' *Ilias* onder zijn hoofdkussen en zou hij het vermeende Troje in 334 v.Chr. tijdens zijn veldtocht tegen de Perzen hebben bezocht.

De Grieken en de Romeinen geloofden niet alleen dat er ooit een Trojaanse oorlog had plaatsgevonden, zij waren er ook van overtuigd dat het conflict een keerpunt vormde in de wereldgeschiedenis. Herodotus en Thucydides besteedden er in het begin van hun boeken, geschreven in de vijfde eeuw v.Chr., kort aandacht aan, hoewel zij en latere historici en schrijvers niet wisten wanneer de oorlog precies was gestreden. De schattingen, waaronder die van Herodotus, liepen uiteen van 1334 tot 1135 v.Chr., maar die vermoedens waren over het algemeen vaag en niet op betrouwbare feiten gebaseerd; in de oude teksten is sprake van 'duizend jaar voor het bezoek van Alexander de Grote' of 'achthonderd jaar voor de tijd van Herodotus'. Uiteindelijk werd de datering van de Griekse geograaf Eratosthenes (derde eeuw v.Chr.) de meest gangbare. Hij kwam uit op 1184 v.Chr. ('407 jaar voor de eerste Olympische Spelen'), maar ook zijn datering was een gissing.

Oudheidkundigen vanaf de Middeleeuwen tot in de moderne tijd stonden sceptisch tegenover de Trojaanse oorlog, waarvan zij dikwijls het belang bagatelliseerden en die door sommigen zelfs werd afgedaan als louter een product

1. Het Egeïsche gebied en West-Anatolië in de late bronstijd, ca. 1250 v.Chr. met de belangrijkste plaatsen op het vasteland van Griekenland, Kreta, de Cycladen en de westkust van Turkije (Anatolië).

van de literaire verbeelding. Pas toen de Duitser Heinrich Schliemann, de ‘vader van de Myceense archeologie’, in de jaren zeventig van de negentiende eeuw beweerde Troje te hebben gevonden, werd serieus aandacht geschonken aan de mogelijkheid dat de legende over de oorlog een historische kern kon bevatten (zie afb. 2). Sindsdien concentreerde de wetenschappelijke aandacht zich op zijn opgravingen in het Turkse Hissarlik (‘plaats der burchten’) en wordt in de academische wereld onafgebroken gediscussieerd over de vraag wat de schriftelijke en archeologische bronnen ons kunnen vertellen over Griekenland in de bronstijd, over Troje en de Trojaanse oorlog zelf.

In het relaas van de oorlog, zoals verteld door Homerus in de achtste eeuw v.Chr. en door andere Griekse dichters en toneelschrijvers na hem, worden onderwerpen aangesneden die tot op de dag van vandaag grote weerklank vinden. Het is een tijdloos epos over liefde en oorlog, rivaliteit en hebzucht, helden en lafaards, dat draait om een klein aantal hoofdpersonen en een lange reeks bijfiguren. Aan de kant van de Grieken treden vooral de volgende personages op de voorgrond: Helena, de vrouw van Menelaos, die koning was van het Myceense Sparta; Menelaos’ broer Agamemnon, de koning van Mycene; Achilles, een Myceense held uit Thessalië die in de strijd zijn gelijke vrijwel niet kent; en Odysseus, de Myceense koning van Ithaca. Tot het vijandelijke, Trojaanse kamp behoren onder meer: Paris, de zoon van koning Priamus van Troje; Priamus zelf; en Hector, een oudere zoon van Priamus.

Het verhaal van de Trojaanse oorlog heeft door de eeuwen heen op velen een onweerstaanbare aantrekkingskracht uitgeoefend, die heeft geresulteerd in een ontzaglijke hoeveelheid wetenschappelijke studies, archeologische opgravingen, films, televisiedocumentaires, toneelstukken, beelden en schilderijen, souvenirs en verzamelobjecten. Vooral het paard van Troje – de gewaagde Griekse list waarmee aan de Trojaanse oorlog een eind kwam – heeft altijd tot de

verbeelding gesproken, en de gevleugelde woorden 'Vrees de Grieken, ook al brengen zij geschenken' hebben in vele talen ingang gevonden, evenals de uitdrukking 'het paard van Troje binnenhalen'. Tegenwoordig is een 'Trojaans paard' bovendien een metafoor voor software die van binnenuit de deur van een computer wagenwijd openzet voor hackers met snode bedoelingen.

2. Na een succesvolle carrière als zakenman wijdde de welgestelde Heinrich Schliemann zich de rest van zijn leven aan het zoeken naar en het opgraven van het antieke Troje.

Maar vertelt Homerus ook in historisch opzicht een overtuigend verhaal? Zijn personages, van Achilles tot Hector, zijn in elk geval zo levensecht beschreven dat we geneigd zijn hem op zijn woord te geloven. Maar baseerde hij zich op ware gebeurtenissen en hebben de hoofdrolspelers van zijn epos echt bestaan? Zou de hele toenmalige Griekse wereld werkelijk ten strijde zijn getrokken tegen Troje vanwege één vrouw (hoe wonderschoon zij ook geweest moge zijn) en dat ook nog eens tien jaar lang? Was Agamemnon inderdaad een koning der koningen, die in staat was zoveel manschappen op de been te brengen voor zo'n omvangrijke expeditie? En als we ervan uitgaan dat de Trojaanse oorlog echt heeft plaatsgevonden, betekent dat dan dat de specifieke gebeurtenissen, handelingen en beschrijvingen in Homerus' *Ilias* en *Odyssee* – aangevuld met fragmenten en commentaren uit de zogeheten Epische Cyclus – in overeenstemming zijn met de historische feiten? Is het aannemelijk dat wat Homerus schrijft ook echt is gebeurd?

Kortom, voor meer inzicht in de historische achtergrond van het verhaal moeten we een aantal belangrijke vragen beantwoorden: Waaruit blijkt dat de Trojaanse oorlog echt heeft plaatsgevonden? Als het inderdaad om een historische gebeurtenis gaat, waar en wanneer zou die oorlog dan zijn gevoerd? Wat was de oorzaak van de oorlog en wie waren de belangrijkste deelnemers aan de strijd? In welke historische context moet het verhaal worden geplaatst? Zit er een kern van waarheid in de verhalen over de legendarische daden van Myceners en Trojanen, en moeten we misschien ook andere volken uit de late bronstijd – zoals de Hettieten in Centraal-Anatolië – bij ons onderzoek betrekken?

Deze en andere intrigerende kwesties houden het onderzoek van de Trojaanse oorlog ook nu nog steeds spannend en levendig, meer dan drieduizend jaar nadat het conflict zich zou hebben afgespeeld. Het verhaal mag dan van een bekoorlijke eenvoud zijn, een boek over de Trojaanse oorlog is nog niet

zo simpel als het misschien lijkt. Het is veel gedetailleerder en complexer dan men zou verwachten, want het navertellen van de *Ilias* is slechts het topje van de spreekwoordelijke ijsberg. In zowel de Griekse als Hettitische bronnen is namelijk sprake van meer dan één Trojaanse oorlog, dus moeten we eerst vaststellen welke oorlog die van Homerus was – als er al een oorlog is geweest. Aangezien er in Hissarlik (het oude Troje) negen steden bovenop elkaar zijn gebouwd, moeten we bovendien nagaan welke – eventueel – die van Priamus is geweest. Maar voordat we ons over deze kwesties buigen, houden we eerst het epos zelf tegen het licht en gaan we na wat we uit de Griekse bronnen over de Trojaanse oorlog te weten zijn gekomen.